

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**SPECIFIKA JEDNÁNÍ S POŠKOZENÝMI A OBĚTÍ
TRESTNÉHO ČINU SE ZAMĚŘENÍM NA SENIORY**

Autor práce: Miroslava Sedláková
Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě
Forma studia: Kombinované
Vedoucí práce: JUDr. Mgr. Joža Spurný, Ph. D.
Katedra: Společenských věd

2011

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce JUDr. Mgr. Jožovi Spurnému, Ph.D., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

SEDLÁKOVÁ, M. *Specifika jednání s poškozenými a obětí trestného činu se zaměřením na seniory: bakalářská práce.* České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2011. 48 s. Vedoucí bakalářské práce : JUDr. Mgr. Joža Spurný, Ph.D.

Klíčová slova: komunikace s obětí, komunikace se seniory, primární viktimizace, sekundární viktimizace, senior, viktimita, viktimologie.

V současné době je riziko, že se člověk sám nebo někdo jemu blízký stane obětí trestného činu mnohem větší než v minulosti. Někdy může mít i méně závažný trestný čin nepříjemné traumatizující účinky pro oběť, která se posléze jen obtížně vrací ke svému normálnímu životu. Jde o proces, který nazýváme „viktimizace“. Univerzální návod, jak účinně pomoci v konkrétním případě, neexistuje.

O násilí na seniorech se u nás příliš nemluví. Starý člověk obtížně řeší špatné chování vůči své osobě, a ještě obtížněji přichází-li toto jednání od jeho nejbližších. Tito ho od okolí mnohdy cíleně izolují. Lidem nedochází, že když se budou zajímat o potíže současných seniorů, pomohou tím vlastně zajistit lepší budoucnost i sami sobě, neboť jednou totiž také všichni zestárneme.

ABSTRACT

SEDLÁKOVÁ, M. *Specification dealing with an injured person and a victim of crime focusing on seniors: Bachelor thesis.* České Budějovice : The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2011. 48 p. Supervisor : JUDr. Mgr. Joža Spurný, Ph.D.

Key words: communication with victim, communication with seniors, primary victimization, secondary victimization, senior, viktimita, victimology.

There is more of a risk at the present time that a person or someone close to them will become a victim than in the past. Sometimes a minor offence can result in unpleasant effect for the victim, who finds it hard to return to his normal life. This is process which we call „victimization“. At the present time effective universal instruction to help in particular case do not exist.

In the Czech republic we do not talk too much about violence against seniors. Old people solve misbehaviour themselves. If this behaviour is coming from someone close they will feel even harder. The closest members or friends often isolate them from others. People do not understand that if they will show interest in the current problems of seniors they will help to provide a better future for themselves. One day we all grow old.

Obsah:

ÚVOD	7
1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE.....	9
2 PSYCHOLOGIE OBĚTI.....	10
2.1 Viktimologie, viktimita a viktimizace.....	10
2.2 Viktimizace primární a sekundární	11
2.2.1 Primární viktimizace	12
2.2.2 Sekundární viktimizace.....	12
2.3 Viktimogenní faktory.....	14
3 POLICISTA V KONTAKTU S OBĚTÍ TRESTNÉHO ČINU	16
3.1 Zásady komunikace s obětí	16
3.2 Dopad trestného činu na oběť.....	18
3.3 Práva obětí.....	20
4 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	23
5 SENIOŘI.....	30
5.1 Fyziologie stáří.....	31
5.2 Senior jako oběť trestného činu.....	33
5.3 Senior jako svědek trestného činu	37
5.4 Senioři v kontaktu s policií.....	38
5.5 Specifika jednání se seniory	41
ZÁVĚR.....	43
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	44
PŘÍLOHY.....	44

Úvod

“Téma zločinnost zajímalo společnost od pradávna. Jenže dlouhou dobu byla pozornost odborníků i lajků jednostranně zaměřená pouze na pachatele. Oběti zločinů zůstávaly na vedlejší koleji. **Viktimologie** (nauka o obětech trestného činu a později i katastrof a jiných neštěstí) vzniká přibližně v polovině minulého století. Spolu s akademickou viktimologií začínají v různých zemích vznikat také organizace poskytující konkrétní pomoc obětem trestných činů. V té době je už totiž jasné, že trestný čin poškozuje oběť nejen fyzicky a materiálně, ale že může způsobit i vážnou psychickou újmu. Mnoho obětí kriminality potřebuje kvalifikovanou pomoc a péči na dlouhé cestě uzdravováním, kterou lze psychologicky popsat jako integraci (přijetí a zpracování) traumatu, které plyne z viktimizace.”¹

Senioři patří mezi nejvíce znevýhodněnou skupinu obyvatel. V naší populaci stoupá podíl starých lidí, již nyní se jedná přibližně o 15 % populace (viz. příloha č. I.). Za stáří považujeme věk od 60 let. Je mýtem, že lidé tohoto věku jsou nemohoucí, popletení, nesoběstační. Člověk ve vyšším věku kompenzuje řadu nevýhod zkušeností, rozvážností. Přes některé nevýhody nepatří senioři ke skupině lidí, na kterých by bylo pácháno velké množství trestných činů. Za zvláště ohroženou skupinu považujeme seniory trpící tělesným onemocněním či duševní poruchou.²

Ze statistik Policejního prezidia vyplývá, že v České republice v roce 2008 činil počet seniorů, kteří se stali obětí trestného činu (především krádeží) něco přes 6500, v roce 2009 se počet zvýšil o 1100 a v roce 2010 (viz. příloha č. II.) jejich počet činil 6433.

I způsobů, jakými senioři přicházejí o své úspory, přibývá. Častým způsobem bývá telefonát od podvodníka s otázkou: Hádej, kdo ti volá? Senior pak většinou podvodníka sám navede na to "správné" jméno vnuka či vnučky. Po krátkém zdvořilostním rozhovoru následuje žádost o peníze, které si ale přijde vyzvednout nějaký kamarád, protože vnuk či vnučka momentálně nemohou.

Přibývá případů, kdy podvodníci oslovují důchodce přímo na ulici, číhají na ně mezi jedenáctou a třináctou hodinou, kdy si jdou pro oběd nebo na nákup. Podvodník pak důchodce doprovodí do domu a následně i do bytu, kde si potřebuje půjčit tužku a papír, nebo následuje legenda o přeplatku za plyn, elektřinu či vodu, vyplacení příspěvku k důchodu....a pak je to většinou velmi podobné. Podvodník má pětitisícovou

---

¹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha, 2007, s. 9.

² ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha, 2007, s. 57-58.

bankovku a potřebuje ji rozměnit. Jakmile si jde senior pro peníze a ukáže, kde je má schované, trvá už jen pár okamžiků a je bez úspor. Vyšetřování takových krádeží je podle kriminalistů mimořádně obtížné a počet objasněných činů nízký.

Podvodníci mnohdy nesáhnou na nic jiného než na ukradené peníze. Senioři si tyto podvodníky mnohdy špatně vybavují. Když pak vysvětlují, jak se nechali okrást, tak často tvrdí, že dobře věděli o nebezpečí například z médií, ale jakmile jim někdo nabídl tisícikorunu, zatmělo se jim před očima a naletěli. Po podvodu pak zoufalý senior už nechce do bytu pustit ani kriminalisty, kteří přijedou na místo činu...

Tato bakalářská práce se zabývá obecnou rovinou psychologie oběti, tzv. viktimologií. Dále pak obecnými zásadami komunikace s oběťmi trestné činnosti v kontrastu s dotazníkovým šetřením, které sestavil Bílý kruh bezpečí, o.s., s cílem porovnat skutečné potřeby obětí bezprostředně po činu s realitou, se kterou se setkaly. Statistický přehled spáchaných trestných činů a z toho vražd v České republice za roky 1991 až 2010 je uveden v příloze č. III. V páté kapitole pak tato práce podrobněji analyzuje násilí páchané právě na seniorech, psychologické procesy probíhající v myslích obětí-seniorů a způsob, jak nejšetrněji s těmito oběťmi jednat, neboť jednou totiž zestárneme všichni, a určitě pak budeme chtít, aby okolí respektovalo naše práva a chovalo se k nám slušně.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

Bakalářská práce je psychologická studie specifík jednání s poškozenými a oběťmi trestných činů se zaměřením na seniory. Tato problematika je sledována z pohledu oběti trestné činnosti. Cílem je zvýšit informovanost začínajících profesionálů v oblasti sociální práce o prožitcích obětí trestných činů, posílit empatii a schopnost eliminovat projevy sekundární viktimizace, pojmenovat vše, co může oběť trestného činu sekundárně poškodit a zvýraznit správné zásady kontaktu a komunikace s obětí trestné činnosti. U seniora, jakožto více zranitelné oběti, připomenout některá rizika každodenního života ve vztahu k zvýšené možnosti napadení pachatelem. Upozornit na jistá specifika v chování seniorů a uvědomit si některé odlišnosti komunikace se seniory, kteří jsou oběťmi nebo svědky trestného činu.

Z počátku se bakalářská práce zabývá obecnou rovinou psychologie oběti – viktimologií. Následně porovnává zásady komunikace s oběťmi s realitou, tak, jak ji zjišťoval formou dotazníků Bílý kruh bezpečí, o.s..

K tomuto tématu nebylo napsáno mnoho odborné literatury, proto jako hlavní zdroj byla použita kniha Doc. PhDr. Ludmily Čírtkové, CSc. a Mgr. Petry Vitoušové *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. Dále bylo čerpáno převážně z internetu a byly popsány skutečné případy trestné činnosti, které se udály v České republice.

Část bakalářské práce je pak věnována celospolečenskému problému – nárůstu početních stavů seniorů a počtu trestných činů páchaných na seniorech.

Pro policisty a pracovníky ve veřejné správě může být tato práce ukázkou, co vlastně v sobě zahrnuje požadavek „citlivého“ a „lidského“ přístupu a jaké jsou možnosti prevence.

Bakalářská práce může být použita jako doplňující materiál pro praktickou policejní činnost a svoje uplatnění by možná našla i v rámci resortního vzdělávání.

2 Psychologie obětí

2.1 Viktimologie, viktimita a viktimizace

Viktimologie je vědní obor, který se zabývá oběťmi trestných činů, jejich typologií a předpoklady stát se obětí trestního činu (předpoklady stát se obětí se nazývají viktimmnost). Stejně tak se věnuje problematice obětí z hlediska jejich vyrovnávání se s činem, který na nich byl spáchán. Proces, kterým se člověk stává obětí trestného činu se nazývá viktimizace.

„Viktimologie je relativně novou vědní disciplinou. Zájem o tuto problematiku je nejen snahou o vypracování poznatků o tom, jak a zda se lze vyhnout roli oběti a preventivními opatřeními snížit riziko ohrožení, ale i o přiměřené postavení oběti v systému spravedlnosti a trestního práva.

Existují i různé typologie obětí , např. dle Mendelsohna:

- 1) úplně nevinná oběť (např. chodec, kterého poraní opilý řidič),
- 2) oběť s malým podílem viny (žena znásilněná v noci v oblasti mající špatnou pověst),
- 3) oběť stejně vinná jako pachatel nebo totožná s pachatelem (sebevražda),
- 4) oběť více vinná než pachatel (žena, která pachatele provokuje, vezme si ho k sobě do bytu, a pak odmítne pohlavní styk),
- 5) oběť podstatně více vinná než pachatel (usmrcení v sebeobraně),
- 6) simulující oběť (nepravdivé obvinění z pohlavního zneužívání).

Viktimita je náchylnost člověka k tomu, aby se stal obětí trestného činu. Jde o určité povahové rysy, které předurčují člověka k tomu, aby se stal obětí (nezdrženlivost, extrémní extrovertnost, labilita emocí, špatné sociální ukotvení a zázemí). Tyto rysy jsou v mnoha aspektech shodné s rysy pachatelů. Viktimitu zvyšuje nadměrná sociální viditelnost (umělci, politici), ale i sociální izolace (bezdomovci, osamělí a staří lidé).

Značný zájem je věnován vytipování lokalit, kde se lidé s největší pravděpodobností stávají oběťmi trestných činů. Pro tyto lokality jsou příznačné následující znaky:

- leží v blízkosti velkých lokalit s levnými obecními byty, ve kterých bydlí velké množství svobodných a nezaměstnaných mužů,

- jsou spojeny hustou sítí veřejných dopravních prostředků anebo jsou těmito prostředky snadno dostupné,
- nejsou protkány sousedskými vztahy a vazbami,
- jsou sociálně nepřehledné, nelze snadno rozpoznat domácí lidi od cizinců,
- v pravidelném rytmu jsou opouštěny svými uživateli (přes den lokality bydlení, večer administrativní budovy).

Viktimizace je proces, ve kterém se člověk stává obětí. Podílí se na něm:

- chování pachatele,
- chování oběti,
- reakce sociálního okolí,
- způsob přijetí role oběti.

Prožívání újmy má svoji dynamiku. Obecně vzato, představuje viktimizace silně stresující událost, která je náhlá, nečekaná, nepředvídatelná. Znamená to, že je prakticky nemožné se na ni připravit, je obtížné se s ní rozumově i emocionálně vypořádat a bývá nemožné se jí vyhnout. Dominuje pocit zaskočení, vyskytuje se otázka „proč právě já“.

Prožívání újmy prochází několika fázemi:

- 1) **Fáze šoku** - jedinec je zaskočen kritickou událostí, poškozený jedná a cítí zmateně, uplatňují se obranné mechanismy, popření nebo netečnost.
- 2) **Fáze nastupující adaptace** - oběť se s událostí vyrovnává, zpracovává prožívané trauma, k události se prožitkově vrací, bývá pod vlivem smutku, odporu, pocitů viny.
- 3) **Fáze konečné adaptace** - jedinec dochází ke konečnému zpracování traumatu, jeho osobnostní založení se podílí na délce opětovného zařazení do pracovního a společenského života.

Při násilných trestných činech hraje oběť často velmi aktivní úlohu při vytváření kriminogenní situace. V USA se "zločin vyvolaný obětí" pokládá za zvláštní trestný čin s polehčujícími okolnostmi.³

2.2 Viktimizace primární a sekundární

³ DIVÁČKÁ, I. WWW vodopád.cz Vše nejen o psychiatrii. [online]. 2000, [cit. 22. února 2011]. Dostupný z WWW < <http://www.vodopad.cz/c36.htm> >

2.2.1 Primární viktimizace

„Zahrnuje dění spojené bezprostředně s trestným činem. V důsledku trestného činu vzniká oběti vždy určitá primární újma způsobená pachatelem. Jde tedy o poškození, která jsou přímým, bezprostředním důsledkem trestného činu. K primární viktimizaci dochází vždy, když se jedinec stane obětí trestného činu.“⁴

Primární újma:

- **fyzická újma** (zranění až usmrcení)
- **finanční újma** (poškození či ztráta majetku, ušlý zisk, náklady...)
- **emocionální újma** (těžko objektivně postižitelné, souvisí s prožíváním a osobností oběti, způsobuje nespavost, úzkost, fobii...), například: ztráta pocitu bezpečí při zážitku vloupání do bytu, bankovní loupeže...

KAUZUISTIKA

V sobotu v 5:30 hod. šla paní V.K. z vlakového nádraží do obchodu, kde pracovala jako prodavačka. Všimla si, že ji už od nádraží sleduje asi 17-letý mladík. Asi po 200 m ji tento mladík přepadl tak, že ji úderem do temene hlavy srazil k zemi. Když ležela na zemi, vytrhl ji kabelku, kterou držela v pravé ruce a utekl.... V.K. má do této doby neustále pocit, že ji někdo na cestě z vlakového nádraží pronásleduje, a proto raději jezdí do práce automobilem.

2.2.2 Sekundární viktimizace

„Pojem a problém sekundární viktimizace je znám již padesát let. Přesto je druhotné zraňování druhým nejčastějším důvodem, proč vyhledávají oběti kriminality služby poraden pro oběti trestné činnosti v ČR. Na prvním místě je potřeba získat informace o právech a postavení obětí v trestním řízení.

Co rozumíme pod termínem sekundární viktimizace?

Postavení oběti trestného činu je vždy spojeno se stresem. Z podstaty věci samé plyne, že pro oběť bude kontakt s policií, soudem či znalci vždy stresující. Oběť se musí rozpomínat na emociálně nabitě události spojené s trestným činem a referovat o citlivých prožitcích cizím lidem. Sekundární viktimizace se však nevztahuje na tento přirozený a nezbytný stres. O sekundární viktimizaci mluvíme teprve tehdy, když se do procedur, které odstartuje oznámení nebo zveřejnění trestného činu, vloudí další nadbytečné zraňování oběti.“⁵

⁴ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha, 2007, s. 12.

⁵ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha, 2007, s. 16.

„Získat konkrétní empirická data o sekundární viktimizaci v ČR není jednoduché. Na toto téma u nás chybí výzkumy. Jiný pramen informací o tom, jak zacházíme s oběťmi kriminality od okamžiku, kdy je trestný čin oznámen, zřejmě neexistuje. Oficiální statistiky policie či soudu tyto jevy z pochopitelných důvodů nezachycují.“⁶

„Sekundární viktimizace se nejčastěji dopouštějí:

a) Znalci (zejména psychologové a psychiatři, též gynekologové) a to převážně, že:

- neposkytují dostatek vysvětlujících informací o proceduře vyšetření (malá transparentnost znaleckého vyšetření),
- malý respekt k důstojnosti oběti,
- nedostatek času na oběť,
- projevují malý zájem o pocity oběti,
- testují, ale neptají se jak změnil trestný čin běžný život oběti,
- nezjišťují rozsah emocionální újmy,
- používají lékařskou dokumentaci bez svolení oběti,
- používají údaje o oběti a její rodině, které apriori diskreditují oběť a nahrávají pachateli,
- neinformují o možnostech psychologické pomoci a terapie.

b) Orgány činné v trestním řízení (zejména policisté a soudci) a to převážně, že:

- neposkytují srozumitelné informace o postupech kriminálního vyšetřování,
- neprojevují zájem o bezpečí oběti,
- výslechy probíhají v nevhodných místnostech (rušivé vlivy, nedůstojné prostředí, atd.),
- občas tendence rozmluvit poškozenému úmysl podat trestní oznámení,
- poskytují málo informací o průběhu a výsledcích vyšetřování případu,
- dlouhé lhůty.

c) Rodina, blízké osoby:

- vyčítání a obviňování oběti z lehkovážnosti, naivity, údajného spoluzavinění činu atd.,
- nekomunikování s obětí,
- stigmatizace oběti,
- dramaturgizace incidentu a jeho důsledků na další život oběti.

---

⁶ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha, 2007, s. 20.

Sekundární viktimizace je sice velmi častá, nikoli však „povinná“ fáze viktimizace. Dochází k ní až v době po spáchání trestného činu a nesouvisí již s konáním pachatele. Většina obětí zločinu se s ní sice setkává, ale v optimálním případě k ní dojít nemusí.“²

KAUZUISTIKA

Když přepadená V.K. přišla domů, osočil se na ni její manžel, že se jistě chovala vyzývavě a tím dala 17-letému mladíkovi záminku k jeho útoku. Po tomto osočení se V. K. psychicky zhroutila.

2.3 Viktimogenní faktory

Mluvíme-li o míře zranitelnosti oběti, musíme zvažovat její **viktimogenní faktory**, kterými jsou sociální faktory, behaviorální faktory a osobnostní faktory.

- 1) **Sociální faktory** nám určují nebezpečí vyplývající ze zařazení oběti ve společnosti, tj. má-li:
  - rizikovou profesi (poštovní doručovatelka, barmanka, taxikář),
  - příslušnost k rizikové skupině (bezdomovci, uživatelé drog, nezaměstnaní),
  - riskantní životní styl (navštěvování diskoték, útěk nezletilého z domova, ponocování s konzumací alkoholu, prostituce),
  - výskyt v rizikové lokalitě (opuštěná místa, velkoměsto).
- 2) Mezi **behaviorální faktory** zahrnujeme rizikové způsoby chování oběti, které přitahují pachatele:
  - provokování,
  - ponižování druhých,
  - vyhledávání konfliktů.
- 3) **Osobnostní faktory** pak poukazují na menší schopnost rozpoznat včas nebezpečí:
  - důvěřivost (především děti a senioři),
  - sugestibilita (mentálně zaostalí, duševně nemocní lidé, děti a senioři),
  - touha po dobrodružství (převážně dospívající).

Základem „kariéry“ oběti je naučená bezmocnost, pocit slabosti a ztráta pocitu životní síly. Důsledkem tohoto submisivního a pasivního chování jsou jasné signály

vysílané obětí směrem k pachateli. Vzniká tak vysoké riziko, že dojde ke spáchání násilného trestného činu.

Do skupiny s vysokým rizikem patří děti, mladiství, senioři a handicapovaní lidé, neboť jsou pro pachatele snadnější obětí především pro svoji vyšší ovlivnitelnost a menší svědeckou věrohodnost.

Jak řekl MORRIS⁷ ve své knize „Lidský živočich“: „Lidské bytosti jsou živočichové. Někdy jsme obludy, někdy hrdinové, ale vždy jsme živočichové. Možná, že se nám víc líbí myslet si, že jsme padlí andělé, ale ve skutečnosti jsme vzpřímnivší se opice.“

Vše, co děláme, má svůj vrozený genetický základ a veškerým svým konáním máme něco společného s ostatními živočišnými druhy. Jako jediný druh jsme však na těchto živočišných modelech stavěli, posilovali jsme je a rozpracovávali na obdivuhodnou úroveň. A někdy jsme je také potlačovali, což mělo škodlivé důsledky.“

---

⁷ MORRIS, D. *Lidský živočich*. Praha, 1997, s. 6.

3 Policista v kontaktu s obětí trestného činu

Pro každého policistu, který jedná s obětí trestného činu, je důležité znát, co oběť po činu prožívá, co cítí. Emocionální rány zahrnují zejména strach z pachatele, nedůvěru, nejistotu, nemožnost soustředit se a rozpomenout se na některé detaily činu, ale také vztek, podrážděnost a lítost. Policista by měl respektovat pocity oběti a v žádném případě by je neměl zlehčovat, či dokonce kritizovat nebo zesměšňovat! Pakliže k takovéto situaci dojde, je to známka nedostatečné profesní přípravy na stresovou situaci ze strany toho, kdo má pomáhat.

Do 36 hodin po činu může být oběť v šoku, prožívá akutní stresovou situaci.

„Formální výchova k povolání by měla obsahovat výcvik zaměřený na minimalizování psychického vyčerpání. Tento požadavek se týká všech druhů povolání. Některých se však týká v první řadě. Jde především o ta povolání, kde člověk přichází do osobního styku s druhým člověkem. Čím vyšší vzdělání se pro dané povolání vyžaduje, tím více by se na tento druh výchovy k zachování dobrého duševního zdraví mělo dbát.“⁸

3.1 Zásady komunikace s obětí

Oběti trestných činů od policisty neočekávají lítost, ale zájem věc skutečně řešit.

Empatie - je velmi důležité se na moment vcítit „do kůže“ oběti - pomůže to zvolit nejlepší způsob jednání s obětí.

Důvěra a porozumění tyto pocity je možno navodit, pokud bude mít osoba, která komunikuje s obětí trestného činu, na paměti následující doporučení:

- oběť si zaslouží respekt, nespáchala trestný čin,
- jednání s obětí vyžaduje citlivou a trpělivou komunikaci,
- představit se a dát oběti eventuálně vizitku by mělo být samozřejmostí,
- je důležité vysvětlit oběti, proč s ní komunikujeme,
- uvědomit si, jak je momentální situace pro oběť náročná,

---

⁸ KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. Praha, 1998, s. 106-107.

- svým chováním dát pochopení oběti najevo, být trpěliví a ptát se bezprostředně po činu, zda jí můžete pomoci stylem:
  - * „*Jak se cítíte?*“
  - * „*Nemám někomu zavolat?*“
  - * „*Nemám s vámi raději chvíli zůstat, vidím, že vám není dobře.*“
- Oběť pokud možno povzbudit.

Ptát se oběti vyžaduje dodržování následujících zásad:

- otázky pokládat tak, aby oběť zbytečně netraumatizovali,
- mluvit stručně a jasně, vždy se ujistit, že oběť rozuměla (tváří v tvář úřednímu vystupování se oběti stydí přiznat, že obsahu sdělení nerozuměly-zejména starší lidé, mladiství a ženy),
- oběti zpravidla ve vyprávění minimalizují to, co se u nich doma děje, realita bývá mnohem horší,
- začít vstřícně:
  - * „*Chci, abyste rozuměl/a tomu, co budeme dělat.*“
  - * „*Když dovolíte, teď bych chtěl/a hovořit o tom, co se stalo. Potřebuji další informace.*“
- odpovědi poskytnou přesnější představu o skutečnosti:
  - * „*Byl/a jste již dříve napadán/a a týrán/a (historie týrání)?*“
  - * „*Byly napadány i děti?*“
  - * „*Kde jsou děti v tuto chvíli?*“
  - * „*Popište mi dřívější násilné incidenty?*“
  - * „*Pozorujete, že se násilí zhoršuje, dochází k němu častěji a je více intenzivní?*“
  - * „*Došlo i k poškození věcí?*“
  - * „*Jaké vznikly škody?*“
  - * „*Byly proti vám nebo vašim dětem použity (věci jako) zbraně?*“

Informace jsou pro oběť trestného činu velmi důležité, proto je třeba dodržet následující:

- poskytnout oběti informace o obvyklém postupu ve vyšetřování, co se bude dít nyní, co později, kde oběť získá další informace,
- říkat jen pravdu,
- předat informace a kontakty na instituce poskytující pomoc obětem,
- v případě potřeby podat informace o právech v trestním řízení (institut zmocněnce, o peněžité pomoci státu - nezapomenout na pozůstalé (děti) odkázané výživou na zemřelého, kteří nebývají účastníky trestního řízení a mají možnost získat peněžitou pomoc státu),
- informovat ohroženou osobu, aby si uschovala jakékoliv důkazy o fyzickém násilí (roztrhané oblečení, foto zranění..) a v případě zranění vždy vyhledala lékaře, oznámila co se stalo a požádala o zadokumentování (vysvětlete význam lékařské dokumentace z hlediska dalšího šetření).

Bezpečí - myslet na bezpečí ohrožené osoby má velký význam, neboť oběť má bezprostředně po činu, ale i později velký strach, proto je třeba položit si otázky:

- * „*Co se stane až oběť zůstane bytě osamocena?*“
- * „*Co se stane, až se oběť vrátí z policie domů?*“
- proto je potřeba sdělit oběti adresu nejbližšího azylového domu nebo krizového centra,
- pomoci oběti obnovit narušený pocit bezpečí svým zájmem:
- * „*Chci, abyste věděl/a, že vám už nic nehrozí.*“
- * „*Řeknu sousedům, aby se na vás občas podívali.*“
- nabídnout oběti základní informace k bezpečnostnímu plánu.

3.2 Dopad trestného činu na oběť

Závisí na třech faktorech:

- **Previktivní osobnost oběti**
- jaký byl člověk před trestným činem.

- **Okolnosti trestného činu**
  - míra násilí, stupeň ponížení, hodnocení vlastního chování, chování jiných osob na místě činu.
- **Reakce okolí**
  - rodiny, přátel, policistů, zdravotníků, soudních znalců, soudců a dalších.

3.3 Práva obětí

„V poslední době se práva obětí trestných činů dostávají do popředí vnitrostátního i mezinárodního zájmu ve smyslu práva oběti trestného činu na informace a na dostatečnou ochranu.

O uvedeném svědčí např. závěry tzv. **Bangkokské deklarace** přijaté na XI. kongresu Organizace spojených národů o prevenci kriminality a trestní justici, podle kterých je mimo jiné zapotřebí věnovat zvláštní pozornost ochraně svědků a obětí, nebo **rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení**, které požaduje zajištění dostatečné ochrany obětí trestných činů a jejich soukromí.

V souladu s tímto trendem vyvstala potřeba více chránit osobnost a soukromí oběti trestného činu, jíž je zapotřebí zvlášť chránit **vzhledem k jejímu věku nebo povaze spáchaného činu a která je mnohdy sekundárně viktimizována nešetrným způsobem medializace případu**, kdy jsou uváděny detailní informace týkající se osoby oběti, její rodiny a soukromí. Oběť trestného činu se tak musí vyrovnávat nejen s následky trestného činu, ale i s nepříznivými dopady zvýšeného zájmu veřejnosti o „její kauzu“, přičemž může dojít k dalšímu poškozování oběti. Na tuto nepříznivou situaci reaguje novela trestního řádu. S ohledem na ústavní zásadu svobody projevu a ústavně zaručeného práva na informace je okruh takto zvýšeně chráněných obětí omezen na **oběti mladší 18 let a oběti trestných činů zasahujících do jejich osobnostní integrity nebo výlučně do jejich osobních práv**.

Naopak není důvodem poskytovat takovouto přísnou ochranu právníckým osobám, neboť vzhledem k odlišnému charakteru právnícké osoby nejsou dány důvody pro stejně přísnou ochranu jako u fyzické osoby, vůči níž má zveřejnění údajů o činu na ní spáchaném dopady na její osobnost a psychiku. Stejně tak není shledán důvod pro ochranu zletilých obětí trestných činů nesměřujících primárně vůči jejich osobě, ale např. do majetkové sféry.

Porušení zákazu zveřejnění vyobrazení nebo jiných údajů o uvedeném poškozeném se navrhuje postihovat podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, podle něhož bude možné takové porušení sankcionovat pokutou až do výše 1 milionu Kč (podle okolností, závažnosti porušení tohoto zákazu a z hlediska způsobené újmy). Podle tohoto zákona tak budou moci být postiženy fyzické a právnícké osoby, které poruší zákaz zveřejnění údajů o poškozeném, zejména vydavatelé periodického tisku a provozovatele rozhlasového a televizního vysílání, kteří v dané oblasti podnikají, neboť zveřejnění informací

o poškozeném těmito veřejnými sdělovacími prostředky má vzhledem ke své účinnosti obzvlášť škodlivé dopady pro osobnost poškozeného, přičemž tento způsob zveřejnění informací o poškozeném je v praxi nejčastější.

**Novela zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád),
ve znění pozdějších předpisů (část týkající se ochrany poškozených):**

Poskytování informací o trestním řízení a osobách majících na něm účast

§ 8a

1. Při poskytování informací o své činnosti veřejnosti orgány činné v trestním řízení dbají na to, aby neohrozily objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, nezveřejnily o osobách zúčastněných na trestním řízení údaje, které přímo nesouvisí s trestnou činností, a aby neporušily zásadu, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen (§ 2 odst. 2). V přípravném řízení nesmějí zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti osoby, proti které se vede trestní řízení, poškozeného, nezúčastněné osoby a svědka; takové informace mohou v nezbytném rozsahu zveřejnit pouze pro účely pátrání po osobách nebo pro dosažení účelu trestního řízení. Informují o trestním řízení veřejnost poskytováním informací sdělovacím prostředkům.
2. Při poskytování informací podle odstavce 1 orgány činné v trestním řízení zvlášť dbají na ochranu soukromí a osobních údajů osob mladších 18 let.
3. Orgány činné v trestním řízení informují o své činnosti veřejnost poskytováním informací podle odstavce 1 veřejným sdělovacím prostředkům; poskytnutí informací odepřou z důvodů ochrany zájmů uvedených v odstavcích 1 a 2. Vyhradí-li si v přípravném řízení státní zástupce právo poskytnout informace o určité trestní věci, může je policejní orgán poskytnout jen s jeho předchozím souhlasem.

1. Za § 8a se vkládá nový § 8b, který zní:

§ 8b

1. Osoby, kterým byly orgány činnými v trestním řízení poskytnuty informace o osobách uvedených v § 8a odst. 1 pro účely trestního řízení nebo k výkonu práv nebo plnění povinností stanovených právním předpisem, je nesmějí nikomu dále poskytnout, pokud jejich poskytnutí není nutné k uvedeným účelům. O tom musí být tyto osoby poučeny.
2. Nikdo nesmí v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakýmkoli způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti

poškozeného, který je osobou mladší 18 let, ani žádnou informaci, nebo vůči němuž byl spáchán trestný čin kuplířství nebo šíření pornografie nebo některý z trestných činů proti životu a zdraví, svobodě a lidské důstojnosti nebo proti rodině a mládeži.

3. Zveřejnění obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů nebo jiných informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by umožnily zjištění totožnosti poškozeného uvedeného v odstavci 2, je zakázáno.
4. Pravomocný rozsudek nesmí být zveřejněn ve veřejných sdělovacích prostředcích s uvedením jména, popřípadě jmen, příjmení a bydliště poškozeného uvedeného v odstavci 2. Předseda senátu může s přihlédnutím k osobě poškozeného a povaze a charakteru spáchaného trestného činu rozhodnout o dalších omezeních spojených se zveřejněním pravomocného odsuzujícího rozsudku za účelem přiměřené ochrany zájmů takového poškozeného.
5. Zákaz zveřejnění informací uvedený v odstavcích 2 až 4 neplatí,
  - a) umožňuje-li jejich zveřejnění tento zákon,
  - b) je-li jejich zveřejnění nezbytné pro účely pátrání po osobách nebo pro dosažení účelu trestního řízení, nebo
  - c) dá-li k jejich zveřejnění poškozený předchozí písemný souhlas; je-li poškozený mladší 18 let nebo je zbaven způsobilosti k právním úkonům anebo je jeho způsobilost k právním úkonům omezena, musí dát takový souhlas také jeho zákonný zástupce.⁹

Oběť trestného činu má právo:

- na informace,
- na aktivní účast v trestním řízení,
- na náhradu škody,
- na zmocněnce,
- na právní pomoc,
- na ochranu a bezpečí.

---

⁹ BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, *Pomoc obětem trestných činů v ČR* [online].2007, poslední revize 1. 4. 2009 [cit. 22. února 2011]. Dostupný z WWW <http://www.bkb.cz/news.php?action=showNews&id_categoryNode=513>

4 Dotazníkové šetření

Tato kapitola se zabývá skutečnou realitou, a je zařazena v této práci z důvodu, aby si každý mohl učinit vlastní úsudek o tom, jaký je kontrast mezi teorií, která je popsána v předešlých kapitolách a skutečností, která byla zjištěna pomocí dotazníkového šetření.

„Na podzim roku 2003 sestavil Bílý kruh bezpečí o.s. pětistránkový dotazník **s cílem porovnat skutečné potřeby obětí bezprostředně po činu s realitou**, se kterou se setkaly. Dotazník byl sestaven s přihlédnutím k dokumentu Evropského fóra pro služby obětem – konkrétně „Prohlášení o sociálních právech obětí trestných činů“. Toto prohlášení bylo schváleno v roce 1997 a předáno generálnímu tajemníkovi Rady Evropy v roce 1998. Dokument obsahuje souhrn doporučených zásad a standardů pro oblast sociální pomoci obětem trestných činů v zemích Evropy.

Bílý kruh bezpečí, o.s. oslovil skupinu 25 osob, které v minulosti vyhledaly pomoc této organizace. Oslovil nejen přímé oběti trestných činů, ale i pozůstalé po obětech vražd. V první části dotazníku byly osloveným obětem položeny otevřené otázky, které mapovaly jejich situaci bezprostředně po trestném činu. Ve druhé části dotazníku byly kladeny otázky uzavřené, které mapovaly stav ochrany soukromí s ohledem na zveřejnění případu v médiích, dostupnost potřebných informací, dostupnost sociální nápravy a na přístup pomáhajících profesionálů. Další uzavřené otázky směřovaly ke zjištění situace týkající se peněžité pomoci ze stany státu i odškodnění ze strany pachatele, bezpečí domova, možnosti zvláštní dovolené ze zaměstnání (popř. studia), spokojenost s existujícími službami pomoci obětem. V závěru dotazníku bylo umožněno respondentům vyjádřit své vlastní komentáře, připomínky a podněty.

Charakteristika skupiny respondentů

Z celkového počtu 25 rozeslaných dotazníků bylo navráceno 21 dotazníků řádně vyplněných. Celkem na dotazy odpovědělo pět mužů a šestnáct žen. Průměrný věk respondentů byl 42 let. Nejmladšímu respondentovi bylo 18 let, nejstaršímu 68 let. Skupina respondentů se skládala z osmi pozůstalých po obětech vražd a ze třinácti přímých obětí trestných činů (z toho se ve čtyřech případech jednalo o oběti trestného činu znásilnění, v pěti případech o oběti loupežného přepadení, ve dvou případech o oběti ublížení na zdraví v rámci domácího násilí, ve dvou případech se jednalo o oběti pokusu vraždy).

Z navracených dotazníků, ač se jedná o nepočetnou skupinu, lze vystopovat určité znaky a tendence aktuální sociální situace obětí trestných činů v naší zemi.

1. Jaké situace vás nejvíce překvapily bezprostředně po činu?

Dvacet respondentů uvedlo jako překvapující nevhodné jednání policie a zdravotnického personálu. Příklady:

- „Jednání policie. Nebyla nám poskytnuta vůbec žádná ochrana a přitom pachatel byl na útěku. Žádná zdravotnická pomoc. Žádná ochrana před médii. Když jsme se vrátily s mamkou domů, kolem pořád někdo chodil a zvonil (z televize, novin, apod.).“
- „Jednání policie a lékařů. Snaha policistů přesvědčit mě, že jsem si celou věc (znásilnění) vymyslela.“
- „V situaci, kdy můj muž, syn a zeť leželi postříleni na zemi a nevěděla jsem, který ještě žije, jsem musela odpovídat na otázky–jestli je znám, jaký mám k nim vztah, jaká jsou jejich rodná čísla včetně lomítka atd. Dcera ležela na svém mrtvém muži a nikdo z lékařů ani z policie si jí nevšímal. Policie přijela za dlouho, protože prý neměli u sebe ochranné vesty.“
- „Strach lidí poskytnout svědectví. Po dopadení pachatele nečinnost vyšetřovatele.“
- „Nevhodné chování některých zdravotních sester a kriminální policie.“

2. Co jste shledal/a jako největší problém po činu?

Naprostá většina obětí a pozůstalých (81 %) označila jako největší problém bezmoc, neadekvátní reakci profesionálů a neinformovanost o jejich právech. Pro ilustraci opět uvádím příklady odpovědí:

- „Bezradnost, kam se obrátit pro radu, co dělat.“
- „Jednoznačně policii. Žádná pomoc, žádné informace, neochota, lhaní.“
- „Po brutálním napadení ze strany manžela jsem neměla kam s dětmi odejít, abychom byly v bezpečí. Hrozně jsem se bála manžela, že v té agresivitě bude pokračovat.“
- „Problém byl, co dělat po tom, když policie zklamala a odmítla přijmout mé trestní oznámení na neznámého pachatele pro loupežné přepadení a dokonce z policejní služebny odehnala jediného náhodného svědka. Policie právní a psychologické rady neposkytuje a nemá se k tomu, aby dělala svou práci.“
- „Bezmoc, že vše takto skončilo.“

3. Kdo a co vám nejvíc pomohlo/prospělo po trestném činu?

Většina respondentů (90 %) se shodla na bezprostřední pomoci rodiny a nejbližšího příbuzenstva. Ze státních institucí byl dvakrát zmíněn obecní úřad, jednou senátorka, v jednom případě zdravotní personál. Z nestátních institucí byl zmíněn pouze Bílý kruh bezpečí, o.s., a to ve dvaceti odpovědích (připomínám, že respondenti byli osloveni právě na základě kontaktu s Bílým kruhem bezpečí, o.s.). Příklady:

- „Nejvíce mi pomohlo příbuzenstvo a kamarádi. Z organizací to byl jedině Bílý kruh. Nikdo jiný.“
- „Rodina, přátelé, kteří nabízeli bezpečný úkryt. První pomoc přišla z Bílého kruhu (o kterém jsme sami nevěděli a nikdo z řad policie nás o něm neinformoval) a dále z obecního úřadu.“
- „Rozhovor s mou sestrou a psychologem.“
- „Přístup zdravotního personálu při ošetřování mé ženy, přestože bylo známo, že zranění je smrtelné. Dále pomoc pracovníků organizace Bílý kruh bezpečí, o.s., na které jsem se obrátil s prosbou o pomoc.“
- „Obrátila jsem se na BKB v Praze 5, kde mi byly poskytnuty patřičné právní rady a psychologické posouzení mého problému.“
- „Babička, vzala si nás po vraždě maminky a sestry k sobě.“
- „Bílý kruh.“
- „Děti–jejich péče a láska, Bílý kruh bezpečí v Praze–vyslechnutí a rady, které v tom stavu a situaci jsou nenahraditelné, knihy Hovory s bohem, tři sousedky–od té doby jsme dobré kamarádky, moc si jich vážím, víkendový pobyt Bílého kruhu bezpečí–pocit, že nejsem sama.“

4. Kdo a co vám po činu nejvíce ublížilo?

Zde se oběti a pozůstalí shodli (76 %) na nevhodném přístupu policie, na nevhodném způsobu informování o trestném činu v médiích, na chování některých lidí, které je zraňovalo. Uvádíme příklady odpovědí:

- „Postoj kriminální policie. Necitlivost z jejich strany. Ponižující otázky při výslechu na policii.“
- „Mylné informace v médiích. (Příklad–nevím už, v kterých novinách: „Šlo o majetkové spory.“ Nebylo ovšem napsáno, že šlo o majetkové spory pachatele a jeho ex-manželky, nikoliv o majetkové spory mezi naší rodinou a pachatelem.) Tyto mylné informace, kterých bylo víc, hodně

poškodily pověst naší rodiny. Lidé, kteří nás neznali, si mysleli, že šlo o nějaké vyřizování účtů. My jsme slušná rodina. V tak těžké situaci nemá člověk náladu ještě takové věci někomu vysvětlovat. Člověk se pokouší přežít.“

- „Opustily jsme nezamčený dům, do kterého jsme se vrátily až po dopadení vrahů. Večer jsme ještě musely na výslech na policii. Dceru odvezl příbuzný a já šla večer ulicí sama do cizího bytu, který nám příbuzný poskytl jako úkryt. Nikdy na ten pocit bezmoci nezapomenu.“
- „Policejní mluvčí v médiích stále opakovala, že mamka vždy trestní oznámení stáhla. Lhala.“
- „Snad ani nevím. Sám čin je něco tak hrozného, že jsem si ostatních potíží přestala všímat. Veškeré potíže byly najednou nepodstatné. Ještě teď se mi stane, že se mne na tuto událost někdo zeptá ve městě, kde jsem žila 52 let. A začne-li větou: „Včera jsem se náhodou dozvěděl(a)...“, odpovím na rovinu, jak si zaslouží. Dříve mne to zraňovalo, teď jim to nedovoluji. Byla jsem vychovaná k ohleduplnosti, teď říkám i nepříjemné věci ihned na rovinu–s taktem, ale ihned.“

5. Co by vám bývalo pomohlo? Co jste postrádal/a bezprostředně po činu?

Většina dotázaných shodně uvedla, že po činu postrádala lepší informovanost o právech poškozeného a svědka trestného činu; dále se objevovaly odpovědi uvádějící nedostatečné porozumění, podporu a pocit bezpečí. Příklady některých odpovědí:

- „Zcela jistě by nám pomohlo docela jiné jednání ze strany státních orgánů, které s námi vlastně jednaly v některých situacích, jako bychom je obtěžovali a dokonce po nich chtěli nějaké nedostupné informace nebo pomoc.“
- „Bezprostředně po činu jsem potřebovala ochránit sebe a zbytek rodiny, protože pachatel byl stále na svobodě. Bohužel žádné ochrany se nám nedostalo. Nebyla nám policií ani žádným jiným orgánem nabídnuta. Naopak v den, kdy mi zavraždili manžela, otce a bratra, jsme já a moje matka musely jít na policii sepsat protokol. Já odešla v doprovodu známého po výslechu k němu domů a moje matka tam zůstala déle. Po skončení výslechu jí nechali policisté samotnou na ulici (bylo asi kolem 23. hodiny) a pachatel byl v té době stále na svobodě!“

- „Ocitly jsme se s dcerou v pro mě neznámém bytě–v našem dočasném úkrytu. Neměly celou noc ani jeden tišící lék, žádnou lékařskou pomoc. Ráno jsem sama léky po telefonu obstarala a dceru jsme vezli k lékaři. Každý nám chtěl pomoci, ale také se všichni báli. Nebyla nám poskytnuta ochrana od policie a nikdo nám ji ani nenabídl.“
- „Chyběl mi odborný poradce, který by mi vysvětlil, na co mám právo.“

6. Ochrana soukromí obětí

Z odpovědí na tuto otázku vyplývá, že v šesti případech zveřejnění trestného činu v médiích mělo vliv na ztrátu anonymity obětí/pozůstalých.

Nikdo z dotazovaných si nebyl vědom toho, že by některý orgán činný v trestním řízení poskytl důvěrné informace o případu médiím bez vědomí poškozených.

V polovině případů kontaktovala média oběti/pozůstalé ohledně udělení souhlasu se zveřejněním informací o trestném činu.

7. Sociální náprava, informace

Pouze ve třech případech byli respondenti informováni o problémech a dlouhodobých reakcích souvisejících s traumatem oběti trestného činu s vysvětlením toho, že po útoku existuje riziko dodatečného napětí v rodině.

Oslovená skupina osob získala srozumitelné informace o svých právech poškozeného v trestním řízení a o tom, jak těchto svých práv dosáhnout, pouze v organizaci Bílý kruh bezpečí, o.s.. Ve třech případech dostala tuto podporu zároveň i od svého právního zástupce–zmocněnce.

8. Přístup ke zdravotnickým službám

Všechny odpovědi se shodly na tom, že zdravotnický personál nebyl odpovídajícím způsobem vyškolen, jak se má chovat k oběti (popř. pozůstalému) trestného činu a jak v takovém případě zadokumentovat zjištěnou újmu na zdraví.

V případech trestného činu znásilnění nebyl oběti ani v jednom případě nabídnut výběr ošetřujícího lékaře–muže nebo ženy.

9. Odškodnění

Nikdo z oslovené skupiny osob nebyl v době dotazování finančně odškodněn pachatelem trestného činu, ačkoliv se někteří úspěšně připojili s nárokem na náhradu škody v rámci trestního řízení a obdrželi rozsudek, na základě kterého byl odsouzený povinen je odškodnit.

10. Bezpečí domova

V 8 případech z 21 se trestný čin stal v bytě či v bezprostřední blízkosti domu oběti. Pouze v jediném z nich však byla oběti trestného činu nabídnuta možnost dočasného přestěhování. (Jednalo se o oběť dlouhodobého domácího násilí, kdy s nabídkou dočasného azylového ubytování přišel obecní úřad.)

11. Zaměstnání

Pouze ve třech případech nabídl zaměstnavatel (z toho ve dvou případech ředitel střední školy) oběti/pozůstalému bezprostředně po činu zvláštní dovolenou.

12. Peněžitá pomoc státu

V polovině případů požádali poškození/pozůstalí o peněžitou pomoc státu, kterou do tří měsíců od podání žádosti získali. Někteří respondenti se teprve chystali o peněžitou pomoc stát požádat.

13. Služby pomoci obětem

V 11 případech se oběti/pozůstalí dozvěděli o organizaci pro pomoc obětem trestných činů od příbuzných či známých. Ve třech případech předal kontakt jiný subjekt: obecní úřad, senátorka, zaměstnavatel. V několika málo případech, kdy se jednalo o trestný čin vraždy, kontaktoval pozůstalé Bílý kruh bezpečí, o.s. sám. Ani v jednom z těchto závažných případů nepředali kontakt na tuto nestátní organizaci policisté, státní zástupci nebo soudci.

Každý z dotazovaných uvedl, že se v organizaci pro pomoc obětem trestných činů setkal s dostatečným pochopením, podporou, důvěrou, informacemi a pomocí.

14. Komentáře, připomínky, poznámky

Celkem 11 dotázaných využilo možnost a připojilo na konci dotazníku poznámku s poděkováním za pomoc, podporu, důvěru a informace, kterých se jim dostalo v organizaci Bílý kruh bezpečí, o.s.

- „Každý z nás se celý život bojí. Nejdříve o rodiče, partnera, a když má děti, o ně. Nikdy, ani ve zlém snu, mě nenapadlo, co mě postihne. Od svých osmnácti let dělám ve zdravotnictví a svým nejbližším jsem nedokázala pomoci. Bylo už pozdě. Ta pomoc měla přijít dříve a z jiné strany–policie, obce, stavebního úřadu. Každý z nich dnes určitě cítí nějakou vinu, i když ji nepřizná. Proč a za co? Proč zrovna naši kluci?

To jsou stálé otázky. Kdybych se ubírala tímto směrem, určitě bych už nebyla při smyslech. Jsou chvíle, kdy si říkám, že by bylo lepší, kdybychom odešli všichni. Ale pak cítím podporu příbuzných, kamarádů a kamarádek z mládí a současných v práci a vím, že chtějí, abychom žily. Jsou poznamenáni jako my. Opravdu velkou pomoc a porozumění jsme dostaly od Bílého kruhu bezpečí. Cítila jsem lidský přístup. Byla jsem ráda za dceru, protože ta jinou odbornou pomoc odmítá. Pomoc nám nabídla i obec (peněžitá sbírka) a vznikla petice, která snad ochrání někoho dalšího.“

- „Během vyšetřování a soudu s pachateli jsem potkal spoustu lidí, kteří se nám snažili pomoci i poradit, aniž by za to byli nějakým způsobem odměněni nebo zaplacení. A na druhé straně jsem se setkal s lidmi, kteří za to, aby pomáhali a poradili, jsou celkem slušně placeni státem a při jednání s nimi jsme si připadali, že je obtěžujeme, a nedej bože po nich chceme nějakou práci. Proto si velice vážíme přístupu dobrovolníků Bílého kruhu bezpečí za jejich ochotu a skutečně citlivý přístup k celé naší rodině. Dodnes pevně věřím, že jen s jejich pomocí se mi podařilo prosadit potrestání pachatelů, neboť celou dobu byla velice viditelná snaha celé vyšetřování zavést do neznáma.“
- „Těch věcí, co bych napsala, je daleko víc. Bohužel je na mě moc brzy. Všechno je to ještě moc čerstvé. Jsem ráda, že jsem vyplnila alespoň tento dotazník.“¹⁰

---

¹⁰ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha, 2007, s. 144-149

5 Senioři

Tak jak uvádí NAKONEČNÝ¹¹ je proces stárnutí postupný, nastupuje po šedesátém roku věku a projevuje se zhoršujícím se fyzickým a psychickým stavem jedince. Charakteristický je úbytek sil a zdraví. Nástup stáří je individuální a velmi odlišný „a do jisté míry platí Goethova slova, že „mládí je stav duše“. Stářím končí obvykle období pracovní produktivity a nastává odchod do důchodu, který může být zatížen komplexem neužitelnosti.“¹¹

Podle světové zdravotnické organizace se rozlišuje období stárnutí, které trvá od 60 let do 74 let věku, období stáří, které se počítá od 89 let věku a období stařečků, to by mělo začínat 90 rokem věku.

„Pro průběh stáří je rozhodující, zda jedinec žije, či nežije v sociální izolovanosti (bez manželského partnera, bez kontaktu s dětmi, bez přátel), jaký je jeho zdravotní stav, případně zda je, či není závislý na péči druhých zda má, či nemá zájmy, které by vyplňovaly jeho nyní podstatně delší volný čas. Proto je v gerontologii zdůrazňován model „aktivního stáří“. Stáří je spojeno s jakýmsi zvýrazněním některých charakterových vlastností, které měl jedinec již v mládí, a obecně se vyznačuje stereotypními a rigidními návyky, dětinskostmi (umíněností, přecitlivělostí a neschopností pochopit stanovisko druhého), sníženou adaptabilitou, zhoršením sensorických funkcí, zhoršováním paměti, nezřídka i myšlení. Starý člověk žije ve vzpomínkách, vytváří si životní bilanci s výsledným životním pocitem a vynořuje se u něj vědomí blížící se smrti. Vyrovnání se s nutností smrti závisí do značné míry na výsledné životní bilanci, ale i na současné zdravotní a sociální situaci. Klidný průběh stáří ohrožuje pocit osamělosti z nedostatečného nebo chybějícího sociálního zázemí (ztráta životního partnera, malý zájem dětí), jakož i charakteristické neduhy a choroby stáří spojené s úbytkem fyzických sil, radikální změnou vzezření, nezřídka i s poruchami smyslového vnímání a omezením hybnosti, ale i starosti o živobytí spojené se snížením příjmů a další. Vzácně si někteří lidé do pozdního věku zachovávají mentální čilost a tvořivost (Michelangelo, Goethe, Renoir, Cousteau, Deset, Cazals a další.).

Z toho, co bylo o duševním vývoji člověka v ontogenezi uvedeno, je patrné, že probíhá v závislosti na tělesném vývoji a stavu těla (zrání a stárnutí) na jedné a v závislosti na příslušnosti k určitému kulturnímu a sociálnímu prostředí na druhé straně. Uplatňuje se v něm genetická výbava (dědičnost), ale i druhově preformované

---

¹¹ NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha, 1997, s. 418.

tendence a současně vlivy spojené s životem společnosti a sociálních skupin, jichž je členem. Ačkoli je tu základním činitelem interakce vrozené konstituce a individuální zkušenosti, uplatňuje se od začátku aktivita subjektu, zejména v obdobích psychosociálních krizí a kritického období raného věku (senzibilní fáze, která je v mnoha směrech určující až osudová). Rozhodujícím činitelem osobního života je však smysl, který člověk ve svém životě hledá a uskutečňuje.“¹¹

5.1 Fyziologie stáří

Tak jak uvádí HELUS¹² tématem závěrečné, osmé fáze životní cesty člověka, je téma převahy integrity nad zoufalstvím. Je to téma sklonku života, který však stejně tak jako jiná období může a má aspirovat na životní plnost. Ta je v hledání a nalezení životní integrity: ve vnitřním bohatství zkušeností, nadhledu, uvážlivé moudrosti, velkorysosti – tedy v hodnotách, k nimž starého člověka dovedlo všechno to, co prožil a pochopil, čím byl přetaven a proniknut. Jeho objevená a vyjádřená integrita je velkým bohatstvím pro druhé, kterým z jejích pozic světuje plody svého života. Kde se dosažení integrity nezdaří, tam je starý člověk ohrožen stavu zoufalství, protože život končí a úzkost před koncem přehlušuje všechno ostatní.

„Stáří, stejně tak jako každé jiné věkové období v životě člověka, má svá specifika. Stáří je v mnoha ohledech důsledkem až dosud prožitého života; odráží se jak v psychice, tak i na tělesné stránce. Stáří a způsob jeho prožití je značně individuální a je ovlivněno mnoha faktory, má své pozitivní i negativní stránky. Již staří filozofové, počínaje Platonem, Sokratem, Senekou a dalšími, poukazovali jednak na zralost úsudku, harmonii a zkušenosti starého člověka, ale také na nemoci a mnoho dalších změn včetně okolní společnosti, které ovlivňují jeho další život.

Stárnutí obecně je jevem normálním, probíhajícím v různých psychických složkách různě a velmi individuálně. Za nejobecnější charakteristiku stárnutí je považováno zpomalení psychické činnosti, které je také ovlivňováno charakterem života a životním stylem. Zpomalení psychické aktivity může být ale také způsobeno stereotypností, mechanickým reagováním na vysoké životní tempo a jeho obrana ve smyslu zachování duševní hygieny. Vliv času ve svém životě člověk vnímá i v podobě smyslových deficitů, které jsou rovněž ovlivněny životním stylem a vlivem civilizace. Člověk registruje úbytek zraku, sluchu, zhoršují se jeho zvukové rozlišovací schopnosti apod. To může být pramenem k uvědomění si počínající závislosti na ostatních,

---

¹² HELUS, Z. *Psychologie*. Praha, 1997, s. 117.

uvědomění si omezení vlastních možností, nutnosti vynaložení větší námahy k výkonu a k určité činnosti apod. To vše opět vede k větší úzkostnosti, výbušnosti, netrpělivosti a pochopitelně i u některých disponibilních osob ke vzniku složitějších psychických onemocnění.

Další změny, které člověk velmi intenzivně vnímá a které ovlivňují jeho život, jsou změny v motorice, které jsou opět velmi individuální a opět jsou ovlivněny dosavadním životním stylem člověka. Změny paměti ve stáří patří k nejaktuálnějším a nejzásadnějším projevům, které mohou značně ovlivnit život člověka v tomto věkovém období. Dochází ke změnám v sensorické paměti, která ovlivňuje pozdější zapamatování a pozdější znovu vybavení. Snižuje se kapacita primární paměti, což znamená, že člověk si obtížněji zapamatovává a musí vynaložit více úsilí na zapamatování. K typickým změnám paměti ve stáří patří změny epizodické paměti. To znamená, že si starší člověk hůře pamatuje, kde si co uložil, za co včera zaplatil apod. Naproti tomu se poměrně dobře uchovává kvalita dlouhodobé i sémantické paměti. Proto dochází k situacím, že si starý člověk dokáže do poměrně velkých podrobností vybavit dávno prožité situace, ale nepamatuje si, co se stalo včera. Paměť a kvalita paměti ve stáří má pro člověka velký význam, protože má vliv na celkovou adaptaci na řadu změn v tomto věkovém období a současně je předpokladem pro uchování vlastní integrity.

Ve stáří dochází k řadě dalších změn, které vyplývají z přirozeného procesu stárnutí a snížené schopnosti organismu vytvářet nové látky a odolávat změnám. Proto lidé ve stáří inklinují k činnostem, které až dosud vykonávali a které dobře znají, což je do značné míry ovlivněno i charakterem vrozené inteligence.¹³

„Mládí biologické neosvobozuje od blbosti a hlouposti, stejně jako stáří nezaručuje moudrost. Jsou blbí dědkové a hloupé děti.“ Jan Werich

---

¹³ VYKOPALOVÁ, H., *Stáří, jeho rizika a ohrožení*. Kriminalistika, čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi. [online]. 2001, č. 1 [cit. 22. února 2011]. Dostupný z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2001/01_01/senior.html

5.2 Senior jako oběť trestného činu

Dospělý syn žijící dlouhodobě v bytě své matky. To je nejčastější model rodiny, která je potenciálně ohrožena rozpoutáním domácího násilím na seniorech.

„Násilí, kterého se vůči seniorovi dopouští blízké osoby, je situace, kdy je nutné poskytovat taktní a žádanou pomoc. Setkáváme se s rozličnými formami násilí. Jde o psychické, fyzické a sexuální násilí. Specificky u seniorů se setkáváme ještě s majetkovým a finančním vykořisťováním, zanedbáváním péče a s neuspokojováním základních biologických a psychosociálních potřeb starších lidí. Nevhodné chování nemusí dosáhnout prahu trestného činu a i tak je pro život seniora destruktivní.“¹⁴

KAUZUISTIKA

Když se syn pětasedmdesátileté paní Květy vrátil z hospody opilý, věděla, že bude zase zle. Následovaly hrubé slovní urážky a různé formy ponižování. Syn jí zakazoval dokonce chodit i do některých místností v domě, v němž společně žili. Vše se začalo stupňovat, když přišel o práci. Začal pít a psychické deptání matky nebralo konce. Příklad se nakonec podařilo vyřešit. Žena trpěla hlavně psychicky. Nakonec sebrala odvahu a případ oznámila na policii. Syn byl pak vykázán z domu.

O tomto ČÍRTKOVÁ¹⁴ uvádí: „Převažují pachatelé z okruhu rodiny, avšak lze se setkat i s násilím v rámci seniorských aktivit. V první řadě jde o partnery (manžel, druh). Násilné chování může být projevem rozvíjející se duševní poruchy nebo pouze vyústění osobnostních zvláštností. Dále jsou pachatelé z řad pečovatелů, nejčastěji jde o děti seniorů. Především stud brání obětem svěřit se se situací doma. Také řešení je často pro starého člověka spojeno s velkými obavami. Pokud se zveřejní násilí páchané dětmi či dalšími pečovateli, je pravděpodobné, že senior bude přemístěn do ústavní péče. A z toho mají staří lidé obavy.“

Případů, kdy děti či blízcí rodinní příslušníci trýzní své starší rodiče, je čím dál víc. Podle průzkumů zažil na sobě jistý druh násilí každý osmý senior.

Právě matky, které u sebe dlouho nechávají žít své dospělé syny, ať již rozvedené nebo svobodné, jsou nejčastějšími oběťmi domácího násilí páchaném na starší generaci. Téměř tradičně se k tomu ze strany dětí-agresorů, přidává ztráta zaměstnání, závislost na alkoholu či jiných drogách a potřeba peněz.

---

¹⁴ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha, 2007, s. 61.

„Příčiny týrání ze strany blízkého člověka mohou být různé. Pachatel např. omezeně chápe, že jeho chování je násilné. Může situaci vnímat pouze ze své strany pohledu. Domnívá se, že za péči si zaslouží finanční prostředky svého rodiče, že osobě trpící demencí stačí bazální péče a nepotřebuje společnost, že takto postižený člověk nevnímá, jak se s ním zachází. Zde je potřeba uvažovat o zátěži pečujících osob, která se může stát neúnosnou. To nelze brát jako ospravedlnění násilí. Spíše se musíme zamýšlet nad životem pečovatelů a jejich blízkých. Neúměrná zátěž, zhoršení zdravotního a psychického stavu může spustit stresovou reakci, která končí násilím.“¹⁴

Nejčastějším důvodem, proč děti zaútočí na své rodiče, jsou právě peníze a hmotný zisk. Tím, jak mají vlivem drog či alkoholu narušenou psychiku, stávají se agresivnějšími a slabá matka je pro ně ideální obětí. Nejdříve přicházejí s žádostí o peníze. Pokud na to neslyší, následují verbální hrubosti a pokud ani to nepomůže k jejich uspokojení, přecházejí k fyzickému napadání.

Jako další z velmi častých jevů naší společnosti je důvěřivý důchodce, který se stane obětí podvodníka.

"Babi, hádej, kdo ti volá?" nejčastěji, uslyší důchodce ve sluchátku tato slova a pak prosbu o půjčku, o které nemá nikomu říkat. Senioři podle kriminalistů stojí proti mnohdy velmi dobře organizovaným bandám s propracovanou strukturou, čelí lidem, kteří se maskují, dekodují telefonní karty, z nichž důchodcům volají...

„Nejčastější trestné činy páchané na seniorech:

- kapesní krádeže,
- krádeže vloupáním do bytů, rodinných domků, sklepů, rekreačních objektů,
- krádeže vloupání do zaparkovaný vozidel,
- loupeže,
- podvody,
- vydírání,
- úmyslné ublížení na zdraví.

Pro přehlednost jsou situace seřazeny podle míst, kde hrozí seniorům nebezpečí.¹⁵

„Základní doporučení pro zvýšení bezpečnosti seniorů:

Nebezpečí doma

Doma by jsme se měli cítit bezpeční a jistí. Je těžké představit si, že i zde nám může hrozit nebezpečí. Extrémně těžkou situací je násilí páchané blízkou osobou doma, v našem soukromí. Mezi hrozící rizika patří:

- vniknutí cizí osoby do soukromého prostoru dveřmi, okny, balkonem atd., spojené s krádežemi, zničením majetku,
- ztráta klíčů, riziko snadného vniknutí nepovolaných osob,
- násilné vniknutí za přítomnosti majitelů bytu, doprovázeno rizikem zranění,
- vpuštění cizí osoby do bytu, často pod různými záminkami.

Pro větší bezpečnost může napomoci zajištění dveří a oken.¹⁵

KAUZUISTIKA

Paní Jarmila (84 let) žila v malém bytě sama. Na společném patře s ní bydlela ještě paní Marie (90 let). Před 14 dny někdo zazvonil. Jelikož si myslela, že je to pošťačka, chodila vždy v tuto dobu, otevřela nezajištěné dveře. Do její předsíně se vtláčila neznámá žena, snědé pleti, která jí tvrdila, že hledá paní Marii, která si ji objednala na česání. Než se paní Jarmila vzpamatovala, vzala jí krabičku s hotovostí 30.000,- Kč z šuplíku skříně a poté ihned utekla...

Bezpečnostní zásady nejen pro seniory:

- při odchodu z bytu uzavírat okna, zamykat dveře, všímat si, zda jsou dovřené,
- neotevírat bytové dveře, bez přesvědčení se kukátkem, kdo je za nimi, neotevírat je bez zajištění řetízkem nebo jiným prostředkem proti násilnému vniknutí zvenčí, mít se na pozoru před tzv. podomními obchodníky, nepouštět je do bytu,
- řemeslníky, pracovníky elektráren apod. vpustit jen po předchozí telefonické dohodě,
- udržovat dobré vztahy se sousedy, vzájemně si pomáhat při ochraně majetku i zdraví,
- při jakémkoliv podezření se obrátit na policii.

Nebezpečí na ulici

---

¹⁵ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha, 2007, s. 58.

- k procházkám volit vhodnou dobu a místo, ne za tmy a ne do opuštěných míst,
- ve večerních hodinách se vyhýbat také dalším rizikovým místům, jako jsou prostory restaurací, diskoték, nočních klubů, barů a heren,
- peněženku, osobní doklady a klíče od bytu neukládat navrch nákupní tašky; pokud to jde, ukládat je ve vnitřních kapsách oblečení, kabelku nenosit přes rameno,
- nosit u sebe jen nezbytně nutný finanční obnos, doporučuje se mít dvě peněženky a v případě jednu s menším obnosem vydat pachateli,
- o možných nebezpečích a způsobech, jak jim předcházet, hovořit se svými přáteli, sousedy, známými, nenechat se nepřipraveni překvapit, nedat se!

Nebezpečí v dopravním prostředí

Nepřehledné situace v tramvaji, vlaku, metru či autobusu využívají zejména kapesní zloději. Svou bezpečnost lze zvýšit:

- v soupravách hromadné dopravy nastupovat vždy do vozu obsazeného řidičem, ve vlaku do obsazených vagónů, spíše se dovoláte pomoci,
- pro poskytnutí pomoci je lépe oslovit konkrétního člověka, vyvolat ho tzv. z davu („Mladý muži, vy v té modré bundě...prosím pomozte mi...“),
- vyhýbat se tlačenicím,
- sledovat své věci, je lepší mít tašku před sebou, např. ji přidržovat na břiše.

Při práci s oběťmi trestných činů se zvláštní péče věnuje „zranitelným obětem“. Do této kategorie lze zařadit i některé seniory. Zranitelnost tvoří soubor charakteristik, které jsem již uvedla v začátku této práce. Tyto charakteristiky posilují záměr pachatele spáchat trestný čin právě vůči této oběti.

Charakteristiky seniora se zvýšenou zranitelností:

- snížení životního elánu,
- snížené sociální kompetence (nejistota v jednání, neporozumění kontextu situace),
- signály neopatrnosti (nepozornost, důvěřivost, snížená ostražitost),
- osamělost,
- známky duševní nepohody nebo onemocnění,
- tělesná slabost.

Pachatel si může záměrně vybrat seniora, u kterého předpokládá:

- že se neubrání útoku,
- že jeho případné svědectví nebude přesné, tím se sníží riziko dopadení,
- že se bude obávat někomu se svěřit,
- že je osamělý (osamělá) a doba odhalení činu se tak prodlouží.

Třetím kritériem zranitelnosti seniora je špatná a nebo zcela mizivá šance dosáhnout na některý typ pomoci obětem. Nebezpečí hrozí zejména u násilí páchaného blízkými či pečovateli v zařízeních pro seniory. Ti zprostředkovávají většinu kontaktů starého člověka s okolím. Mohou mu snadno zabránit oznámit situaci.

Co zabrání seniorům vyhledat po trestném činu pomoc:

- zdravotní stav (snížená pohyblivost),
- poruchy smyslů (nemohou dobře telefonovat, nepřečtou si informace o pomoci atd.),
- izolace (sami nemají možnost nikam zajít, jsou sledováni).

Závažným důvodem nespřít se je stud, neochota svědčit proti blízkým.¹⁶

5.3 Senior jako svědek trestného činu

V situaci, kdy se senior stane svědkem či obětí trestného činu (nebo jednání o kterém lze uvažovat jako o trestném činu či přestupku), klade si řadu otázek a je plný obav. Například:

- Mám jít věc ohlásit?
- Budou mi věřit?
- Nevím přesně, jak se vše seběhlo, nevdí to?

---

¹⁶ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha, 2007, s. 60.

- Nebudu vypadat jako hlupák, když jsem tak hloupě naletěl?

Za takové situace jsou obavy oprávněné. Senioři by neměli váhat s kontaktováním policie a s vyhledáním pomoci a podpory. Začít mohou zavoláním na kteroukoliv z linek důvěry, které pracují v nepřetržitém provozu, a zde dostanou doporučení na vhodnou sociální službu.¹⁷

5.4 Senioři v kontaktu s policií

„Z pohledu policie jistě existují mnohem problematictější skupiny než jsou senioři.

I setkání se starým občanem se však může stát pořádně stresující záležitostí, která si svou náročností na taktický postup nic nezadá například s výjezdem do domácnosti, kde právě probíhá vyhocený konflikt mezi partnery. Pro řadu typických policejních situací jsou dnes k dispozici jakési „scénáře dobrého postupu na místě“, které obsahují základní návod, jak jednat. Pro komunikaci policie se seniory zatím nic podobného k nahlédnutí není. Není bez zajímavosti, že i pátrání v zahraniční odborné literatuře po instrukcích poučujících, jak vhodně jednat se seniory, bylo neúspěšné. Zdá se, že zatím policejní psychologové komunikaci se seniory takto přehledně nezpracovali. Jak to vysvětlit? Vězí za tím nezájem o stáří a ignorování seniorů, nebo jsou ve hře jiné okolnosti? Vše nasvědčuje tomu, že ve hře jsou právě ony jiné okolnosti. Vysvětlení je velmi prosté, pramení totiž ze samé podstaty třetího věku. Oč jde?

V seniorském věku se z pohledu policejního psychologa setkáváme s překvapivě velkou rozmanitostí typů a chování. Pro policejní psychologii jsou senioři natolik různorodou a obsáhlou kapitolou, že je nelze jednoduše převést do jedné šablony. Na místo obecných a univerzálně platných doporučení pro účinný postup policistů v komunikaci se seniory je třeba zvolit jinou strategii uvažování. Jako produktivní se v tomto ohledu jeví především pokus zmapovat nejtypičtější obrazy stáří, se kterými se policisté v živých situacích mohou setkat. Ty totiž určují i způsob, jakým reagují senioři na vynucený či aktivně zvolený kontakt s policií. Soustředíme se dále jen na takové projevy stáří, které mohou být problematické a zakládat vyšší pravděpodobnost obtížného kontaktu s policií.

---

¹⁷ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha, 2007, s. 60-61.

Důvěřivé stáří

Ve vyšším věku stoupá náš respekt před institucemi a jejich úředníky, svým způsobem roste poslušnost vůči oficiální autoritě. Důvěřivé stáří má této slepé víry příliš moc. Je proto snadnou kořistí pro podvodníky různého kalibru. Důvěřivý senior se nechá oklamat uniformou, titulem, důležitě se tvářící vizitkou, slušně vypadajícím zevnějškem a efektně prezentovanými sliby falešných agentů a nepravých obchodních zástupců. Někdy je z pohledu policisty těžké pochopit, jak mohla být oběť tak lehkovážná a nekritická. Není však vhodné vyčítat podvedeným seniorům chybu, kterou již nemohou vzít zpět. Na místě je spíš seniora povzbudit, aby se z události poučil.

Podivínské stáří

Více či méně svérázného seniora, ze kterého přímo trčí určitá povahová nápadnost, už potkal každý z nás v soukromí či služebně. Takový starý pán či dáma přivádějí své okolí k zoufalství třeba tím, že sbírají kdejaké "harampádí" a odmítají vyhodit evidentně nepotřebné věci. Spořivost až lakota, zvýšená podezřavost, potutelnost, ulpívání na určitých postupech a jejich důsledné vyžadování - to jsou pro stáří celkem běžné povahové nápadnosti. Silně nápadná, dominantní vlastnost bývá téměř neovlivnitelná z vnějšku. Dotyčný neslyší na své okolí, chová se stále po svém. V tom tkví hlavní jádro problému. Policista pak uvažuje, jak si poradit s babičkou, která tvrdí, že ji sousedka okradla při poslední návštěvě, že jí někdo chodí na záhonek nebo že jí cosi zmizelo z chalupy.

Bláznivé stáří

Souvisí úzce s podivínstvím. Hranice mezi nimi je neostrá. I pro odborníky je někdy obtížné určit, zda dotyčná osoba už ztratila kontakt s realitou a žije v jiném a pro nás neskutečném světě, zda hovoří o tom, co skutečně zažila, nebo co se odehrává jen v její mysli. Bludy a jiné psychotické příznaky (jako např. těžké a nápadné změny nálad) mohou skutečně propuknout až ve stáří. Tam, kde v policistovi klíčí podezření, že senior, se kterým právě jedná, je pravděpodobně "zcela mimo realitu či obraz", platí známé instrukce pro jednání s osobami mimo duševní normu. Je však třeba varovat před unáhlenou diagnózou "starý člověk-a proto blázen"! Taková úvaha není odborně ničím podložena! K tomu zajímavý příklad. Na lince 158 oznámila podle hlasu velmi stará paní, že ji v bytě "řádí čertíci". Když volala podruhé použila stejného výrazu. Hlídka, která dorazila vzápětí na místo, s překvapením zjistila, že volající stará dáma je zcela duševně fit, použila jen zcela nezvyklý výraz pro skutečnost: do jejího bytu vlezli světlíkem malí Romové a kradli potraviny ze spíže.

Intelektově upadající stáří

Představa, že s nastupujícím stářím automaticky ubývají intelektové schopnosti, je zcela mylná. Existuje sice tzv. stařecká zblbělost, ale vždy jde o vážné onemocnění - senilní demenci. Demence má celkem přesné příznaky. Policisté by o nich měli být poučeni. Pomůže jim to k tomu, aby se vyhnuli nepříjemným přehmatům. Tím mám na mysli nesprávné vyhodnocení situace. Seniorka, která je v samoobsluze přistižena při krádeži, nemusí být v konkrétním případě drzou zlodějkou. Jestliže i přivolané policejní hlídce odpovídá na dotazy zmateně, doličné ukradené zboží je jí osobně k ničemu a nemůže si vzpomenout např. kde bydlí a kudy chodí domů, je možné uvažovat o vážných poruchách paměti a orientace, které doprovází senilní demenci. Pak je třeba zvolit jiný policejní postup než vůči zloději. Připomenu ještě jeden smutný případ. Demencí postižený senior umrzl v noci na ulici, protože nebyl schopen včas najít cestu domů. Krátce předtím hledal pomoc u policie, stálá služba mu pouze sdělila, kam má jít, a odeslala ho do mrazivé noci.

Nesnášenlivé stáří

Ve stáří mnohdy klesá tolerance až k bodu nula. Senioři mohou dojít k silnému pocitu nesnášenlivosti. Ruku v ruce s ní si vypěstují zášť zacentrovanou na konkrétní osoby. A protože je nesnášenlivost velmi silně prožívaný cit, zvyšuje i pravděpodobnost emocionálního chování. Jeho prudkost, síla a ničivé důsledky mohou překvapit. Od starého člověka už to naivní okolí nečeká. Pro policii a její psychology je nesnášenlivost ve stáří známým faktem. Vysvětluje totiž některé až kuriózní případy "kriminální energie" seniorů. Dřívější snášenlivost a ústupnost se ve vyšším věku mohou náhle a celkem nečekaně zlomit a vyústit v afektivní kriminální agresi. Jde o nečetné případy, tím více však způsobí rozruch. Senior bez dřívějších prohřešků proti zákonu, který se náhle zhostí role pachatele na první pohled nerozumného útoku, trpí obvykle stařeckou nesnášenlivostí. K tomu příklad: sedmdesátiletý důchodce, dosud řádný občan, vystoupil uprostřed koncertu na pódium a s nožem v ruce zaútočil na mladého hudebníka. Nemohl totiž snést hlasitost rockové hudby. Koncert se konal na náměstí, v jehož blízkosti senior bydlel.

Odbřžděné stáří

Sexu chtivý důchodce nemusí být pouze postavička z lechtivých vtípů. Odbřžděnost či odborně deliberace sexuálního pudu ve stáří je v literatuře popisována jako spíše okrajový, ale nicméně vyskytující se jev. V jednom takovém případě byl osmdesátiletý pachatel objeven na taneční zábavě pro důchodce. Krátce předtím se nemravně dotýkal 12leté dívky, kterou náhodně potkal. Shodou okolností šlo o vnučku prarodičů žijících v domě, ve kterém se konala taneční zábava.

Osamělé stáří

I osamělé stáří může být okolností, které je třeba z pohledu policie věnovat pozornost. Osamělost jde zpravidla ruku v ruce s pocitem bezmoci. Je faktem, že pánové senioři jsou rizikovější skupinou z hlediska možné viktimizace. Staré dámy i staří pánové, kteří žijí jako singlové, se mohou stát obětí vloupání a loupežných přepadení. I když přežijí vlastní kritickou událost bez fyzických zranění, téměř vždy si odnesou hluboké emocionální rány. Policisté by se proto k nim měli chovat zvláště šetrně a do puntíku dodržovat psychologická doporučení pro jednání s oběťmi trestných činů.¹⁸

*Antický řecký dramatik Menandros (342 př. n. l. – 291 př. n. l) řekl:
„Stáří se nevysmívej – vždyť k němu směřuješ.“*

5.5 Specifika jednání se seniory

Tak jak uvádí ČÍRTKOVÁ¹⁸ na vynucený či aktivně zvolený kontakt s policií reagují senioři výrazně individuálně. Zpravidla se způsob, jakým reagují senioři v kontaktu s policií, zakládá na takových povahových vlastnostech, které právě vlivem stárnutí vystupují více na povrch a stávají se i pro okolí nápadnými. Zatímco dříve byly obroušeny sebekontrolou či situačními tlaky, nyní mají větší prostor pro vyniknutí. Stáří má mnoho podob a tváří. Policisté se proto v živé situaci mohou setkat s velmi rozmanitými, pochopitelnými i méně srozumitelnými reakcemi seniorů. Obecně platí, že apriorní silně odmítavý a konfrontační vztah k policii není pro duševně svěží seniory typický. Určitá obtížnost dobře komunikovat a účinně jednat se seniorem v libovolné "úřední" situaci plyne spíše z malé obratnosti (a někdy i nezájmu) policistů přizpůsobit se individuálnímu svérázu staré dámy či zvolit správný styl.

Pro postup policie vůči starším občanům neexistují žádné zvláštní předpisy. Tak jako k ostatním občanům mají policisté i k seniorům přistupovat korektně a slušně a dbát obecně závazných instrukcí, ať už jde o jednání na služebně či někde na veřejnosti.

---

¹⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Senioři v kontaktu s policií*. časopis Policista [online]. 1999, č. 9 [cit. 22. února 2011]. Dostupný z www: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/1999/9909/priloha.html>>

Navíc lze doporučit následující kroky.

1. V kontaktu se seniory je nutno **respektovat** obecně platné zásady korektního a slušného vystupování. **Uvědomit si**, že ve stáří se obvykle zvyšuje důvěra lidí k formálním autoritám, uniformám a úřadům. Z toho ovšem často vzniká i větší nervozita v průběhu "oficiálních" jednání. Při přímém kontaktu s policistou pak mohou senioři vystupovat na počátku jednání nejistě, přerývají se nebo si nemohou hned vzpomenout a nalézt správný výraz. Je vhodné používat uklidňovací formulky, nejlépe uklidníte druhého člověka, když pořádně vysvětlíte situaci. Starším osobám je třeba dopřát čas.

2. Při kontaktu se seniory je třeba vždy projevit respekt, úctu ke staré osobě, trpělivost. Takovéto jednání ze strany policisty má za následek zklidnění situace téměř vždy, ať už je povaha úředního jednání jakákoli.

3. Na tomto obecném pozadí **je nutno přemýšlet** o zvláštnostech konkrétní situace. Nenechat se unést prvním dojmem. **Nediskvalifikovat** seniora jenom kvůli stáří. Je nutné si uvědomit, že lidé i ve vysokém věku jsou schopni si zachovat duševní svěžest a spolehlivý úsudek. Pevný smysl života a trénovaná mysl jsou signálem zdraví a životní síly i ve stáří. I velmi stará osoba může být kvalitním partnerem policie.

4. **Vždy usilovat o navázání dobrého kontaktu.** Je nutné využít psychologii i svoji intuici. Své chování přizpůsobit stylu vystupování seniora. Zvolit vhodný individuální styl:

- ještě více trpělivosti, jestliže registrujeme špatné formulační schopnosti a vyjadřování,
- ještě jednodušší otázky a jejich opakování, jestliže se senior těžko orientuje, váhá, je nejistý,
- ještě klidnější a přesvědčivější projev, jestliže senior nechce přijmout vysvětlení, pochybuje a nevěří podávaným sdělením,
- ještě více tolerance tam, kde se jen s obtížemi vžíváme do způsobu uvažování seniora.

I v ryze pracovních situacích je nutno **myslet lidsky**. To platí dvojnásob při jednání se seniory, kteří se zřejmě ocitli v tísní. Splnění všech policejních povinností (například přijetí trestního oznámení nebo sepsání věci, ve které starý člověk přišel) nemusí řešit hlavní problém seniora.

Závěr

Každý profesionál, ale i běžný občan, respektive laik ví, že oběť trestného činu prožívá trauma a že je nutné k ní přistupovat citlivě. Málokdo je však schopen uvědomit si, co pojem "citlivý přístup" v praxi znamená a jak je prožívání obětí odlišné. Cílem této práce je, abychom si uvědomili, že každá oběť trestného činu prožívá emoční trauma, nezávisle na tom, k jakému trestnému činu došlo a že kvalita prožitku a jeho intenzita je odlišná v závislosti na charakteristikách previktimní osobnosti, na druhu trestného činu, okolnostech a reakcích okolí, se kterými se oběť setkala bezprostředně po události.

Standard jednání s obětí trestného činu zakotvený v právních předpisech Evropské unie a legislativě mezinárodních organizací lze nazvat jakýmsi právem oběti na citlivé zacházení a měl by být ze strany orgánů činných v trestním řízení samozřejmostí v průběhu celého trestního řízení. V tomto ohledu považuji za nutné, aby osoby v postavení orgánů činných v trestním řízení, které se dostávají do kontaktu s oběťmi trestné činnosti, byly v této oblasti dostatečným způsobem proškoleny a dále systematicky vzdělávány.

V loňském roce Justiční akademie uspořádala několik dvou až třídních seminářů zabývajících se již výslovně otázkou psychologie výslechu dospělých a psychologie výslechu dítěte. To, že jde o krok správným směrem, potvrzuje vysoký počet zájemců o tyto semináře.

Obecně ovšem platí, i přes všechny viktimologické vzdělávací programy, že při osobním setkání s poškozeným či obětí trestného činu je nejdůležitější slušné vychování a i v ryze pracovních situacích myslet lidsky. To platí dvojnásob při jednání se seniory, kteří se zřejmě ocitli v tísní. Splnění všech policejních povinností (například přijetí trestního oznámení nebo sepsání věci, ve které starý člověk přišel) nemusí řešit hlavní problém seniora. Je třeba přemýšlet, jak skutečně pomoci, i když orgán činný v trestním řízení již své veškeré povinnosti splnil. Často pomůže i informace, kam se senior se svým problémem může obrátit.

A proto je velmi důležité, aby každý policista znal informace o místech sociálních služeb a krizových či poradenských centrech alespoň v místě svého působení.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2007. 192 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
2. HELUS, Z. *Psychologie*. 2. vyd. Praha : Fortuna, 1997. 120 s. ISBN 80-7168-406-6.
3. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 1998. 136 s. ISBN 80-7169-551-3.
4. MORRIS, D. *Lidský živočich*. Přel. J. Kovanda. 1. vyd. Praha : Euromedia Group, 1997, 224 s. ISBN 80-7176-529-5.
5. NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2., rozšířené vyd. Praha : Academia, 1997, dotisk 2003. 437 s. ISBN 80-200-0625-7

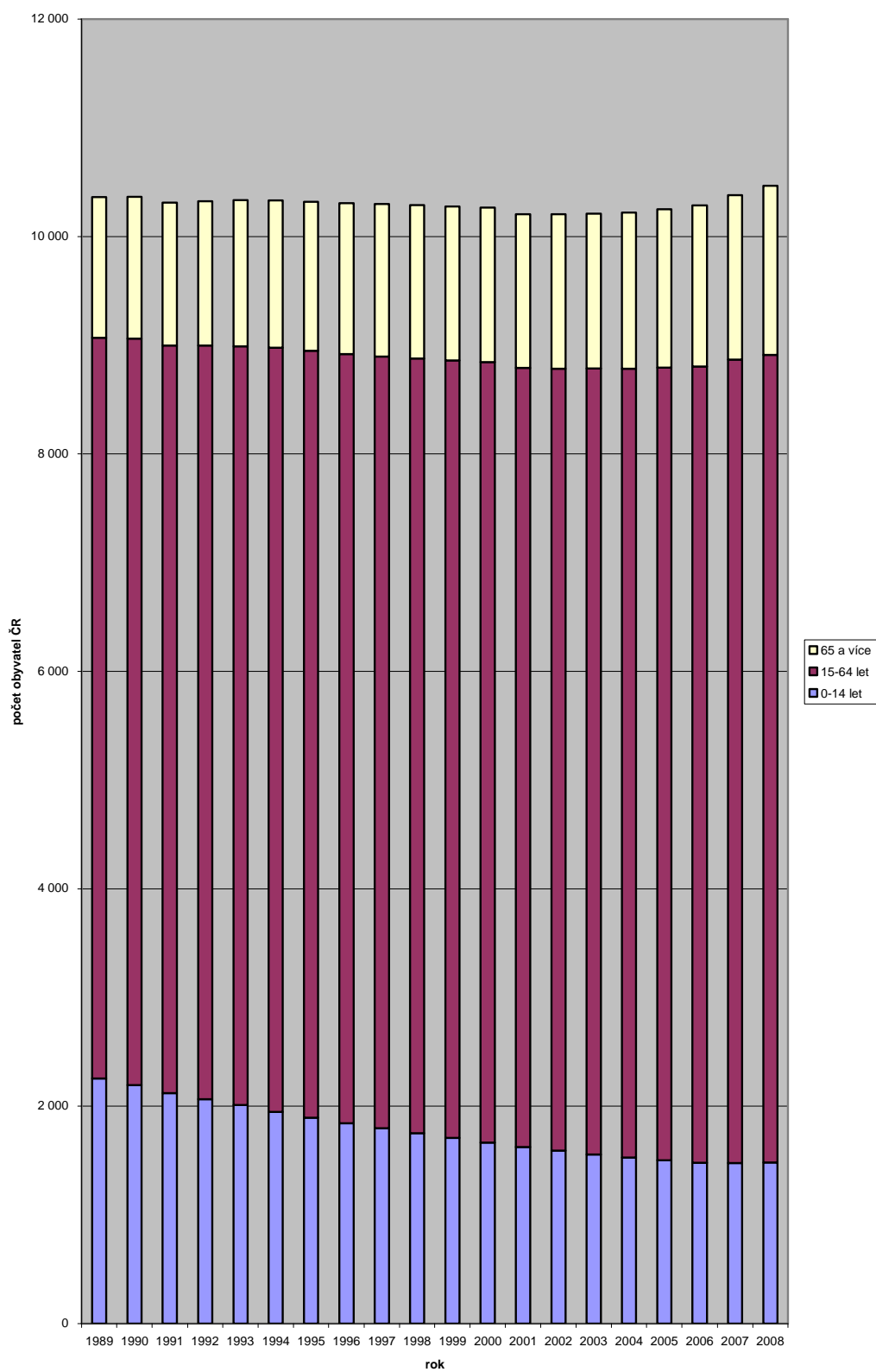
Elektronické zdroje

1. BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, *Pomoc obětem trestných činů v ČR* [online].2007, poslední revize 1. 4. 2009 [cit. 22. února 2011]. Dostupný z WWW <http://www.bkb.cz/news.php?action=showNews&id_categoryNode=513>
2. ČÍRTKOVÁ, L. *Senioři v kontaktu s policií*. časopis Policista [online]. 1999, č. 9 [cit. 22. února 2011]. Dostupný z www: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/1999/9909/priloha.html>
3. DIVÁČKÁ, I. WWW vodopad.cz Vše nejen o psychiatrii. [online]. 2000, [cit. 22. února 2011].Dostupný z WWW < <http://www.vodopad.cz/c36.htm> >
4. VYKOPALOVÁ, H., *Stáří, jeho rizika a ohrožení*. Kriminalistika, čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi. [online]. 2001, č. 1 [cit. 22. února 2011]. Dostupný z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2001/01_01/senior.html

Přílohy

- I. Věkové složení obyvatelstva ČR
- II. Trestná činnost na osobách ve věku 60 let a více
- III. Zjištěné trestné činy v ČR

Věkové složení obyvatelstva ČR v letech 1989 až 2008

Trestná činnost na osobách ve věku 60 let a více**Česká republika statistika rok 2010**

Název	ČR
	Součet
vraždy - loupežné (§ 140)	6
vraždy - motivované osobními vztahy (§ 140)	14
vraždy - na objednávku (§ 140)	1
vraždy - ostatní (§ 140)	9
usmrcení z nedbalosti (§ 143)	13
loupež (§ 173)	623
loupeže na finančních institucích (§ 173)	2
násilí proti úřední osobě mimo policie(323,4,5,6)	12
nás.proti úřední osobě a policie(323,4,5,6,)	48
nás.proti úřední osobě a obec.pol.(323,4,5,6,)	9
úmyslné ublížení na zdraví (§§ 145, 146)	302
nás.a vyhrož. proti skup. ob. a jedn.(§ 352)	1
braní rukojmí (§ 174)	1
nebezpečné vyhrožování (§ 353)	135
nebezpečné pronásledování (§ 354)	5
vydírání (§ 175)	88
omez. a zbav. osobní svobody (§§ 169, 170, 171)	15
týrání svěřené osoby (§ 198)	3
týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199)	65
útisk (§ 177)	2
CELKEM :	1 354
znásilnění (§ 185)	13
CELKEM :	13
krádeže prosté - kapesní (§ 205)	2 949
krádeže prosté - při pohlavním styku (§ 205)	1
krádeže prosté - jiné na osobách (§ 205)	2 009
CELKEM :	4 959
ohrožování výchovy mládeže (§§ 201, 202)	2
CELKEM :	2
veškeré nehody (siln, letec, vodní, železn.(§145)	1
ublíž. na zdraví z nedbalosti - prac. úrazy (§143)	5
ublížení na zdraví z nedbalosti - ostatní (§§ 143,	57
ostatní trestná činnost	42
CELKEM :	105
Česká republika celkem :	6 433

Trestná činnost na osobách ve věku 60 let a více**Česká republika statistika rok 2010**

Název	ČR Součet
krádeže prosté - kapesní (§ 205)	2 949
krádeže prosté - jiné na osobách (§ 205)	2 009
loupež (§ 173)	623
úmyslné ublížení na zdraví (§§ 145, 146)	302
nebezpečné vyhrožování (§ 353)	135
vydírání (§ 175)	88
týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199)	65
ublížení na zdraví z nedbalosti - ostatní (§§ 143, nás.proti úřední osobě a policie(323,4,5,6,)	57
ostatní trestná činnost	48
omez. a zbav. osobní svobody (§§ 169, 170, 171)	42
vraždy - motivované osobními vztahy (§ 140)	15
usmrcení z nedbalosti (§ 143)	14
znásilnění (§ 185)	13
násilí proti úřední osobě mimo policie(323,4,5,6)	13
vraždy - ostatní (§ 140)	12
nás.proti úřední osobě a obec.pol.(323,4,5,6,)	9
vraždy - loupežné (§ 140)	9
nebezpečné pronásledování (§ 354)	6
ublíž. na zdraví z nedbalosti - prac. úrazy (§143)	5
týrání svěřené osoby (§ 198)	5
loupeže na finančních institucích (§ 173)	3
útisk (§ 177)	2
ohrožování výchovy mládeže (§§ 201, 202)	2
vraždy - na objednávku (§ 140)	2
nás.a vyhrož. proti skup. ob. a jedn.(§ 352)	1
braní rukojmí (§ 174)	1
krádeže prosté - při pohlavním styku (§ 205)	1
veškeré nehody (siln, letec, vodní, železn.(§145)	1

Česká republika celkem :**6 433**

zdroj: Policejní prezidium ČR

Zjištěné trestné činy v České republice

	Zjištěné trestné činy	z toho vraždy
1991	282 996	107
1992	345 008	212
1993	398 505	277
1994	365 265	281
1995	368 624	276
1996	387 374	266
1997	397 845	291
1998	425 930	313
1999	426 626	265
2000	391 310	279
2001	358 362	234
2002	372 341	234
2003	357 740	232
2004	351 629	227
2005	344 060	186
2006	336 446	231
2007	357 391	196
2008	343 799	202
2009	333 000	181
2010	313 387	173

